

Acute Droogte

Van campagnes en plannen naar acties en structurele aanpassingen

Hugo Abts

Alle hoop gericht op de Provincie en de Bakkensecretariaten. Deze zijn nu aan zet...

Een watercrisis op komst?!

In april 2020 stelde **prof Patrick Willems** (KULeuven): “We staan voor de droogste start van het hydrologische zomerseizoen sinds 1901”. Dat belooft, want ook 2011, 2017, 2018 en 2019 waren jaren met een zware periode van droogte.

Onderzoekplatform CAPTURE stelde: “Actie is nu nodig, inclusief duidelijk onverbloemde communicatie en structurele veranderingen” en het gaat verder: “er moet een integrale aanpak komen want met incrementele aanpassingen (nvdr: hier en daar) alleen zullen we er niet komen”. Wat een uitdaging voor alle waterbeheerders: Vlaamse Gewest, Provincie, Wateringen!

Prof Patrick Meire (UA) deed vorig jaar reeds een krachtige oproep voor drastische maatregelen gericht op het herstel van de grondwatervoorraad en om zich niet te beperken tot risico- en crisisbeheer bij de droogtebestrijding. We citeren Patrick Meire: “Uit een UA-studie van 2016 werd aangetoond dat voor Vlaanderen in de laatste 50-60 jaar zo’n 75 % van alle moerassen verloren zijn gegaan. Een dergelijk verlies is niet zonder gevolg voor de waterhuishouding. Uit de studie bleek namelijk ook dat 75% van de bovenstroomse ‘tijdelijke’ moerassen verdwenen zijn (de vennetjes en bronbeeksystemen). De vorming van een tijdelijk moeras op een minder doordringbare laag in de bodem is een natuurlijk proces. Het neerslagwater verzamelt zich bovenop zo’n laag en beweegt zich naar de laagstgelegen percelen. Als we dergelijke ‘landschapsdepressies’ niet meer (zouden) draineren (nvdr: en ophogen en opvullen), geven we het neerslagwater alsnog de kans om langzaam te infiltreren in de ondergrond. Maar we hebben net het omgekeerde gedaan (nvdr: we doen dagelijks nog net het omgekeerde). Er is bijna geen landschapsdepressie meer over die niet gedraineerd wordt. Bovendien is de infiltratie op vele plaatsen aangetast door de jarenlange bewerking van landbouwgronden

met steeds zwaardere machines. Op veel percelen heeft zich een moeilijk doordringbare laag ontwikkeld op zo’n 30-50 cm onder het maaiveld, wat niet diep genoeg is om een periode met extreme neerslag te bufferen, met afstroming tot gevolg... Op basis van de intensiteit van het landgebruik en de aanwezigheid van drainagegrachten kunnen we aannemen dat op de schaal van Vlaanderen ruwweg 120 miljoen kubieke meter ondiep bodemwater voortijdig wordt afgevoerd”.

Je leest goed: 120 miljoen kubieke meter ondiep bodemwater...

Derde Waterbeleidsnota: een nieuw hoopgevend geluid

Dit voorjaar werd de derde zesjaarlijkse Waterbeleidsnota door de Vlaamse regering goedgekeurd voor de periode 2020-2025. Bij de goedkeuring hiervan deed prof. Willems het voorstel: “om in valleien natte gronden te herstellen die vandaag gedraineerd worden ten behoeve van de landbouw. ‘We moeten daar weer een spons van maken, die water kan vasthouden met het oog op zowel droogte als overstromingsgevaar” en wees **minister Demir, bevoegd voor milieu en waterbeleid**, dat er een structurele aanpak moet komen maar dat onmiddellijke “kleinere quick wins” mogelijk waren. Ze gaf enkele voorbeelden: “het plaatsen van stuwen om water op te houden in beken en grachten. Of het dempen van afwateringsgrachten in bossen en natuurgebieden om de verdroging tegen te gaan.” Een nieuw hoopgevend geluid.

Maar als je met je voeten in de dagelijkse praktijk van ruimtelijke planning, ruilverkaveling, Wateringen zit, bots je nog steeds op de erfenis uit het verleden, nl. op het voorbijgestreefd adagium: sneller afvoeren en draineren, inrichten zodanig dat graslanden in valleien kunnen gescheurd worden en omgezet naar akkers. Dus net het omgekeerde van wat zorgzaam omgaan met het watersysteem vereist.

Achterhaalde erfenis uit het verleden

Probleem is dat je moeilijk nieuw beleid kunt voeren - zelfs niet met de beste wil van nieuwe beleidsvoerders - met oude structuren waarbij snelle waterafvoer deel uitmaakt van hun DNA en historische bestaansredenen, en die door de inertie van



■ Onderzoekers van het INBO en de Universiteit Antwerpen vergeleken kaartmateriaal uit de naoorlogse periode van de vorige eeuw met huidige kaarten. Daaruit blijkt dat Vlaanderen in de afgelopen 50 tot 60 jaar 75 % van zijn wetlands verloor. Van de 244 000 ha wetland die er rond de jaren 1950 nog waren, blijven nu maar 68 000 ha, bovendien van wisselende kwaliteit. In Vlaanderen zijn nog potenties aanwezig voor herstel van ongeveer 147 000 ha wetland. De politieke wil moet er echter wel zijn.

Trilveen in natuurreservaat Vordonk-Turfputten. Ze zijn er hier en daar nog de grootse waterrijke gebieden, hier dankzij de inzet van Natuurpunters. Foto Luc Vervoort)

die structuren in de omgekeerde richting werken van integraal water- en landbeheer. Denk aan de ruilverkaveling waar schaalvergrotingen tot erosiegevoelige akkers van 20 ha en meer, en betonning van wegen en andere constructies tot haar historische taken behoren.

De Wateringen, lokale uitvoerende waterbeheerders, hebben nog steeds als voornaamste kerntaak – waarop hun bestuur dat bestaat uit de grondeigenaars en -gebruikers afgerekend wordt – alle waterlopen en grachten, inclusief deze in bossen en natuurgebied, jaarlijks te ruimen en de facto uit te diepen.

Terwijl we dit schrijven spreekt minister Crevits van een schadevergoeding van 20,7 miljoen euro aan de landbouwers voor de droogte in 2019. Terzelfdertijd werd voor droogteschade in de landbouw van 2018 een bedrag van bijna 100 miljoen euro uitbetaald.

Dit terwijl in de praktijk van elke dag het landelijk waterbeheer er nog steeds blijkt in te bestaan elke gracht te ruimen en dieper te maken in functie van een versnelde afvoer, om valleigronde extra te ontwateren zodat grasland kan omgezet worden in akker. Die akkers moeten dan op hun beurt vanaf de eerste droogte beregend worden met opgepompt water uit het oppervlakte- of het grondwater, met als gevolg droog gevallen beken, grachten en greppels en het teniet doen van alle inspanningen gericht op waterzuivering en het bekomen van gezonde watersystemen.

Ook bij het strategisch project Getestreek, dat de opdracht heeft een Getevisie uit te werken, blijft een consequente keuze voor een robuust riviersysteem met ruimte voor water en natuur en ruimte voor de rivier moeilijk liggen als het om meer gaat dan een vrijblijvende intentieverklaring in plaats van een duidelijke visie met doorwerking naar de dagelijkse praktijk.



■ Schaffen, betonnen inkokering van de gracht, is dit vandaag nog verantwoord?

De provincie aan zet

Voor het beheer van water in de landelijke gebieden is de provincie aan zet. Ze was al verantwoordelijk voor de waterlopen categorie 2, en door de recente overdracht van de kleinere waterlopen van de gemeenten naar de provincie nu ook voor categorie 3. Ze kan het waterbeheer en de keuzes die in het verleden gemaakt werden, bijstellen. Zo keurt de provincie jaarlijks het werkingsprogramma van de Wateringen goed. Bij de afweging hiervan kan het anti-verdrogingsbeleid een belangrijk toetsingscriterium zijn. De Derde Waterbeleidsnota geeft **gedeputeerde Bart Nevens**, die bevoegd is voor waterbeheer, alle kans om ook in de provincie een trendbreuk te realiseren. En er zijn duidelijke signalen dat het ook menens is. In de NPOB-publicatie: 'Robuuste Valleien voor Klimaatbuffering en versterking van Biodiversiteit' stelt de gedeputeerde: "Door de valleien effectief opnieuw te laten functioneren als plaatsen waar we water opvangen, het bufferen en zijn gang laten gaan, spelen we in op een aantal noden en problemen zoals droogte en wateroverlast". Als dit in de praktijk kan waargemaakt worden, dan kunnen integraal waterbeheer en grootschalige natuurontwikkeling op systeemniveau hier hand in hand gaan. We kijken hier met hoop en verwachting naar uit.

RUP Demer: een trendbreuk?

Als we naar het werkingsgebied van Natuurpunt Oost-Brabant kijken, zien we dat er hoopgevende uitzonderingen mogelijk zijn. Eén van die uitzonderingen is de aanpak van het RUP Demer waar de aanvankelijke optie, ontwikkeld tijdens de vorige regeerperiode, verlaten werd om de vallei toch nog sterk te compartimenteren door actueel 'landbouwgebied met ecologisch belang' te wijzigen in landbouwgebied zonder meer. Hierdoor kon valleigrasland omgezet worden naar akker. Het recent goedgekeurd ontwerp kiest gelukkig, naast de uitbreiding van de bestemming natuurgebied, voor het behoud in de vallei van de bestemming 'landbouwgebied met ecologisch belang'. Hierdoor is dit RUP inderdaad een hoopgevend signaal – alhoewel en wel degelijk nog weg te werken knelpunten zijn – dat het de problematiek structureel wil aanpakken en dat het de minister ernst is om een trendbreuk te realiseren op vlak van het water- en natuurbeleid.

Maar elders wordt de open ruimte, inclusief onze valleien, nog te veel beschouwd als een technische ruimte waar met pure technische end-of-the-pipe ingrepen (bv. wachtbekkens door Aquafin) geval per geval voor oplossingen gekozen wordt die dikwijls nog meer beton betekenen (o.m. toegangswegen en technische constructies) in plaats van te kijken naar het integrale plaatje en de onderliggende, structurele oorzaken. Ook hier zien we dat het provinciebestuur een aanvang maakt door in te zetten op gerichte overstroomingsgebieden, steevast met aandacht voor buffering, vertraagde afvoer en het versterken van de natuurwaarde.

Het Onderzoeksplatform CAPTURE heeft inderdaad gelijk: structurele veranderingen zijn nodig om het watersysteem en het herstel van grondwatervoorraad mogelijk te maken. Met het RUP Demer heeft de Vlaamse regering op voordracht van minister Demir een aanzet gegeven. Maar op alle andere plaatsen moet dringend het geweer van schouder veranderd worden en de zaken structureel en niet incrementeel aangepakt worden.

Maak komaf met de toenemende verharding

Dan spreken we nog niet van de steeds toenemende verharding in Vlaanderen waar de betonstop een antwoord moest op bieden. Inmiddels is die afgezwakt tot een 'bouwshift'. Met lede ogen stellen we vast dat de opvulling van woongebieden en woonuitbreidingsgebieden, 50 jaar geleden vastgelegd in de gewestplannen, elke dag in de gemeenten verder zijn beslag krijgt. De recent goedgekeurde Derde Waterbeleidsnota opteert voor een vermindering van de verharding met 20% binnen de agrarische en natuurlijke ruimte in Vlaanderen tegen 2025. Daar hebben we ook nog niet veel van gezien als we bv. de massale aanleg van verharde wegen en andere verhardingen in de ruilverkavelingen zien.

Een uitdaging voor alle waterbeheerders: Vlaamse Gewest, Provincie, Wateringen. Het is up to you.

Met onze campagne en publicatie 'Robuuste valleien voor klimaat en biodiversiteit' hebben we als regionale vereniging duidelijk de vinger op de wonde gelegd. Dat is onze rol, maar het is aan de beleidsmakers om de sprong te maken van plannen naar concrete acties en structurele veranderingen van aanpak op het terrein. De droogteproblematiek vereist een omslag naar een doordacht waterbeleid waarbij de aanwezigheid van water gekoesterd wordt, eerder dan het versneld te willen afvoeren.

Laat ons de marsrichting die prof. Patrick Willems aangegeven heeft, ter harte nemen: "Natte gronden die vandaag gedraineerd worden, herstellen. Er weer een spons van maken die water kan vasthouden". Maar ook de quick wins van minister Demir: "water op te houden in beken en grachten. Of het dempen

van afwateringsgrachten in bossen en natuurgebieden om de verdroging tegen te gaan". Een uitdaging om dringend ter harte te nemen.

Geef ruimte aan de rivier, kies voor robuuste valleien met ruimte voor water en ruimte voor natuur. Geef de bekkencoördinatoren de mogelijkheden om grote eenheden vallei tot wetland en natuurlijke klimaatbuffer om te zetten. En stel onmiddellijk de bestaande uitvoeringsprogramma's van de lokale waterbeheerders zoals de Wateringen bij door minder te ruimen en te ontwateren waar dit geen problemen voor de bebouwde omgeving geeft. Het kan niet dat we het hebben over droogte en tegelijkertijd water zo snel mogelijk laten afvloeien zodat het probleem nog verergert. Des te meer door het scheuren van graslanden in de valleien en ze omzetten tot akkers die dan bij de eerste droogte beregend moeten worden.

Hetzelfde geldt voor de ruilverkaveling en landinrichting: daar zou ook in de plannen en bij de uitvoering een toets naar een strikt onthardingsbeleid zoals voorgesteld in de Derde Waterbeleidsnota moeten plaatsvinden. Dit zou moeten doorgetrokken worden naar alle in uitvoering zijnde plannen zodat niet enkel gekozen wordt voor end-of-the-pipe technische oplossingen en wachtbekkens maar gewerkt wordt aan een integrale aanpak. Deze integrale aanpak vertaalt zich ook in een dooradering van het landschap met een groenblauwe infrastructuur die tevens zorgt voor waterretentie en hydraulische ruwheid en kansen biedt aan waterinfiltratie en aanvulling van het grondwater.

■ Betonevolutie. Indicator 'betonsnelheid' (m²/dag), gemiddelde per gemeente (2005-2015), met 'verharders' (rode tinten) en 'ontharders' (groene tinten). Betonrapport Natuurpunt 2018

